ISSN: 1300-7874

TÜRKLÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI

JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH

uluslararası hakemli dergi
international peer reviewed journal

Yılda iki sayı yayımlanır.
Biannual

19. Yıl/Spring
35. Sayı/Volume

2014-Bahar/Spring

İÇİNDEKİLER / *CONTENTS*

		Sayfa/*Page*
Nâzım H. POLAT	Takdim -35-	7-8
	Editorial -35-	9-10
Arş. Gör. Müzeyyen ALTUNBAY	Yaratıcı ve Çağrışımsal Düşünmeyi Geliştirmesi Bakımından Türk Halk Bilmeceleri	11-29
	Turkish Folk Riddles In Terms Of Development Of Creative And Associative Thinking	
Doç. Dr. Erhan AYDIN	Küli Çor Yazıtının Eski Türkçenin Söz Varlığına Katkıları	31-41
	The Contribution Of The Küli Čor Inscription To The Old Turkic Vocabulary	
Doç. Dr. Ahmet BOZDOĞAN	Fecr-i Ati Topluluğu ve "Musavver Muhit" Mecmuası	43-60
	Fecr-i Ati Community And Journal Of "Musavver Muhit"	
Öğr. Gör. Günay ÇELİKELDEN	"Teşbîh" ve "İstiâre"nin Belâgat Kitaplarındaki Görünümü Üzerine	61-83
	An Analysis / Evaluation About Views Of "Teşbîh" And "İstiâre" In Rhetorıc Books	
Doç. Dr. Bekir ÇINAR	Mantıkî'nin *Nasihatnâme*'si	85-98
	The Literary Advice of Mantıki	
Yrd. Doç. Dr. Süleyman EROĞLU	15. Yüzyıl Türk Mevlit Edebiyatında Atasözleri ve Deyimler	99-149
	Proverbs and Idioms in the 15th Century Turkish Mevlit Literature	
Ahmet GEÇER	Hatay Ermeni Olaylarında Fransa'nın Rolüne Dair Birkaç Belge	151-164
	Few Documents About The Role Of France On The Armenian Incidents In Hatay	
Okt. Ali GÜL	**"**Damak N'si"nin Yazımına İlişkin İlgi Çekici Bir Örnek: Brıtısh Lıbrary Or 9515'te Kayıtlı	165-184

	Satır Arası Kur'an Tercümesi *An Interesting Example About Orthography of "Nasal n": Interlinear Kur'an Translation Numbered OR 9515 in the British Library*	
Prof. Dr. Mevlüt GÜLTEKİN	Uygur Atasözlerinin Sentaksı Üzerine Bir Araştırma *A Research On The Syntax Of Uighur Proverbs*	185-211
Doç. Dr. Timuçin KODAMAN Dr. Haktan BİRSEL	Dünden Bugüne, Bugünden Yarına Kırgız Jeopolitiğindeki Değişen Parametreler ve Gelecek Öngörüleri *Changing Parameters and Future Foresights in Kyrgyz Geopolitics from Past to Present and From Present to Future*	213-227
Arş. Gör. Abonoz KÜÇÜK	Sözlü Gelenekten Derlenen Hacı Bektaş Veli - Mevlana Rekabeti Konulu Bir Menkabe *A Comparative Study of Menkabe on Hacı Bektaş Veli and The Mevlana Challenge With The Oral Tradition Data Collection*	229-239
Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOKSOY	Akkoyunlular ve Erzincan (Uzun Hasan Devrine Kadar) *Akkoyunlu and Erzincan (Uzun Hasan Until the Period)*	241-262
Yrd. Doç. Dr. Osman YILDIZ	Farklı Bir "Turan" Yorumu: *Gönül Hanım* *A Different Type Of "Turan" Comment: Gönül Hanım*	263-281

Yayın Tanıtımı / Book Review

Doç. Dr. Salahaddin BEKKİ	*"Eski Anadolu Türkçesi Bibliyografyası"* Adlı Kitaba Dair	283-291
Doç. Dr. Serkan ŞEN Abdullah MERT	Masahıro Shōgaıto Kergek Boltı	293-298
Yrd. Doç. Dr. Ramis KARABULUT	*Türklük Bilimi Araştırmaları* (TÜBAR) Yazılar Dizini (1-35)	299-332

KÜLİ ÇOR YAZITININ ESKİ TÜRKÇENİN SÖZ VARLIĞINA KATKILARI

Doç. Dr. Erhan AYDIN*

ÖZ: Moğolistan'daki runik yazıtlardan olan Küli Çor yazıtı hem satır sayısının çokluğu hem de yazıt kahramanının ilk aldığı unvandan ölümüne kadar olan yaşantısını ayrıntısıyla ele alması bakımından oldukça önemlidir. Ancak yazıt kahramanının ne zaman öldüğü ve yazıtın hangi kağan zamanında dikildiği tartışmalıdır.

Yazıttaki bazı sözcükler diğer yazıtlarda geçmez. Ancak Uygurca ve sonraki dönemlerde görülür. Bu çalışmada yazıtta geçen ancak diğer yazıtlarda bulunmayan sözcükler üzerinde duruldu. Tartışmalı kimi sözcükler için önceki yayımcıların okuyuşları tarih sırası ile verildi. İncelenen sözcüklerin sonraki dönemlerdeki kullanım biçimleri ve anlamsal değerlerine de değinildi. Yazıtın 28. satırındaki cümleden hareket edilerek yazıcının, yazıt kahramanı hakkında donanımlı bilgilere sahip olduğuna değinildi. Yazıtın Türk dili araştırmaları açısından oldukça önemli bir yere sahip olduğu vurgulandı.

Anahtar Kelimeler: Eski Türkçe, Eski Türk Yazıtları, Runik harfli yazıtlar, Küli Çor Yazıtı, Söz Varlığı

The Contribution Of The Küli Čor Inscription To The Old Turkic Vocabulary

ABSTRACT: Being among the runik inscriptions in Mongolia, the Küli Čor is very important in that it has contains many sentences (lines) narrating the life of the hero starting from the birth to the death in de-

* Erciyes Üni. Eğitim Fak. Türkçe Eğitimi Böl., erhana@erciyes.edu.tr

tail. However, the period of the death of the hero and the gravestone was planted.There are many contradictory debates on this issue.

Although some of the words in the inscription are not used in other inscriptions,still various words had been encountered in the Old Uighur language and in latter periods as well. In this study we emphasized on the words which are seen only in this inscription but not in other inscriptions. Interpretations made by previous researches on some controversial words have been presented chronologically. Latter usages and the semantic significances of the words under investigation have also been touched upon. In view of the sentence in the 28th line of the inscription, we have mentioned that the hero was educated , knowledgeable about the inscription. It has also been stressed that the inscription has an important place with respect to the researchers on the Turkish language.

Key Words: Old Turkish, Old Turkish Inscriptions, Runic inscriptions, Inscription of Küli Čor, Turkish vocabulary

GİRİŞ

Moğolistan'daki runik yazıtlardan olan Küli Çor Yazıtı 1912 yılında W. Kotwicz tarafından Moğolistan'ın başkenti Ulan Batur'un 200 km. güneybatısında, Töv Aymag sınırları içerisinde, Delgerhan sum'unun 30 km. kuzeyinde, İh–Höşööt (Ikhe–Khushotu) denilen yerde bulunmuştur. Yazıt bugün, dikildiği yerdedir. Coğrafi koordinatları 46° 55' Kuzey, 104° 33' Doğu olarak verilmiştir (Clauson–Tryjarski 1971: 8); (Kempf 2004: 45).

Yazıtta 30 satır bulunmakta olup 29. satır tamamen silik durumdadır. Son satır ise batı yüzünün alt bölümüne yatay olarak yazılmıştır. Yazıt, Kotwicz–Samoyloviç (1928: 60–107), Orkun (1936: 133–151), Malov (1959: 25–30), Tekin (1968: 257–258 ve 293–295), Aydarov (1970), Aydarov (1971: 334–338), Clauson–Tryjarski (1971: 7–33), Bold (1990), Recebov–Memmedov (1993: 128–134), Hayashi–Ōsawa (1999: 148–157), Tekin (2000: 225–226), Karcavbay (2003: 226–235), Berta (2004: 1–24), Joldasbekov–Sartkojaulı (2005: 323–346), Şirin User (2009: 470–471), Ölmez (2012: 198-210) ve Aydın (2012: 251–272) tarafından bütünüyle yayımlanmıştır. Yazıttaki çeşitli konuları işleyen makale ve bildiriler de bulunmaktadır. Örneğin: Hamilton (1974), Sertkaya (1984), Gömeç (1999), Dobrovits (2005), (2008), Aydın (2011) vs.

Yazıtın kolofon bölümü olan 27, 28, 29 ve 30. satırlarda yazıtın yazıcısı ve anlatıcısı hakkında bilgi edinmek mümkündür. 27. satırın ilk bölümlerinde, yapılan yoğ törenine dair bilgilerden sonra satırın son bö-

lümlerinde kahramanın yaptığı işle ilgili bilgi bulunmakta ise de satırın sonundaki aşınma ve dökülmeler olayın ne olduğunu anlamaya imkân vermemektedir. 29. satır tamamen tahrip olmuştur. Batı yüzünün alt bölümüne yatay olarak yazılmış olan 30. satır şu şekilde okunup anlamlandırılabilir: *küli çor bitigin bitidim* "Küli Çor'un yazıtını yazdım".

Yazıtın anlatıcısıyla ilgili bilgi bulunan 28. satır <...> *bilmez biligin biltökümün ödökümün bunça bitig bitidim* "<...> (Herkesin) bilmediği bilgiyi b̆ildiğim içi̯n, (olayları) hatırladığım için bunca yazıtı yazdım" biçiminde okunup anlamlandırılabilir. Satırda, anlatıcının aynı zamanda olayları taşa aktardığı anlaşılmaktadır. Ancak kişinin taş ustası olup olmadığını anlamak mümkün olmasa da taşa işlenirken başında bulunduğu söylenebilir. Cümleden çıkarılabilecek sonuç ise anlatıcı olabilmek için adına yazıt dikilen kişi hakkında çok fazla şey bilmek gerektiğidir. Buradan hareket ederek yazıtta anlatılan olaylar ana hatlarıyla şu şekilde belirlenebilir:

1. Sagır(?) Çulug(?) ile mücadele (5. satır)
2. Keçen'deki mücadele (10. satır)
3. Beşbalık'taki 4 savaş (11. satır)
4. Tarduşları düzene sokup örgütleme (14. satır)
5. Türgeş halkını düzene sokup örgütleme (15. satır)
6. Demir Kapı'ya gidiş, Tezik (Tacik?)lerle mücadele (15. satır)
7. Dokuz Oğuzlarla 7 savaş (16. satır)
8. Kitan ve Tatabılarla mücadele (17. satır)
9. Karluklarla Tes Irmağı'ndaki mücadele (18. satır)
10. Karluklarla başka bir savaş (19–20 ve 21–22. satırlar)
11. Yazıt kahramanının, Karluklarla yapılan savaş sırasında ölümü (23. satır)

Yukarıdaki savaşların dışında yazıt sahibinin aldığı unvanlarla ilgili bilgiler, bindiği atların türü gibi konuların ayrıntılı anlatılmış olması anlatıcının özel bilgilerle donanmış olduğuna işaret olarak değerlendirilebilir.

Küli Çor yazıtında diğer yazıtlarda geçmeyen bazı sözcükler kullanılmıştır. Aşağıdaki bölümde yazıtın anlatıcısının eski Türkçenin söz varlığına katkıları üzerinde durulacak, tespit edilen sözcükler alfabe sırası ile verilecektir.

1. Küli Çor Yazıtının Eski Türkçenin Söz Varlığına Katkıları

1. 1. *beŋi* ‘mutluluk, huzur’.

KÇ 3: <...> *kagan ėlinte karıp edgü beŋi körti ulug küli çor sekiz on yaşap yo͡k boltı* <...> “<...> kağanın ülkesinde yaşlanıp iyilik (ve) mutluluk gördü. Büyük Küli Çor seksen (yıl) yaşayıp öldü <...>”

Sözcük Moğolistan’daki yazıtlarda ve Yenisey yazıtlarında tespit edilmemiş olup naşirlerce şöyle okunmuş ve anlamlandırılmıştır:

Kotwicz–Samoyloviç *b²ŋi* (?) ‘il vécut heureusement (?)’ (1928: 102, 105), Orkun *ebiŋi* ‘gün’ (1936: 136), Malov *bŋi* (?) ‘хорошую вечную память увидел (заслужил?)’ (1959: 27–28), Tekin *äbīŋä* ‘his good realm’ (1968: 257, 293), Clauson–Tryjarski *bäŋi*: ‘happiness’ (1971: 14), Hayashi–Ōsawa *beŋi* ‘great joy’ (1999: 151, 152), Berta *beŋi* ‘élvezetet’ (2004: 11, 19), Şirin User *bäŋi* ‘memnuniyet, huzur’ (2009: 520), *beŋi* ‘mutlu’ Ölmez (2012: 199, 201, 309).

Sözcüğün ‘iyilik, mutluluk, huzur’ gibi anlamlarla karşılanabileceği görülmektedir. Bu anlam satırın anlamsal bağlamına da uygundur.

Clauson ‘joy’ ve benzeri bir anlamla karşılanabileceğini ve Uygur ve Karahanlı metinlerinde de geçtiğini belirtir. Clauson ayrıca *beŋgü* sözcüğü ile de kolayca karıştırılabileceğine dikkati çeker (ED 348b). Sözcüğün *meŋile–* fiili ile ilgisi açık olmakla birlikte gerek Clauson gerekse Erdal *beŋi* adı ile *meŋile–* fiili arasında ilgi kurmamıştır (ED 770a), (OTWF 433). *meŋilig* ‘joyful, happy’ ve *meŋilik* ‘joyfulness, happiness’ biçiminin de *meŋi*den yapıldığı açıktır (ED 770a). *meŋi* ‘sevinç, mutluluk’ *meŋile–* ‘sevinmek, mutlu olmak’ ve *meŋilig* ‘sevinçli, mutlu’ biçimleri Irk Bitig’de tanıklanmıştır (Tekin 2004: 57). *beŋi* biçimi DTS’de bulunmaz ancak *meŋi, meŋile–* biçimleri sözlüğe alınmıştır (DTS 342). Räsänen’in, Uyg. *mäŋi* sözcüğünü ‘Freude, Glück, selig’, Uyg. *mäŋigü* ‘Seligkeit’, Uyg. *mäŋilä–* ‘sich freuen’ örneklerini vermiş ancak **bäñi* ‘Gehirn’ ile ilişkilendirmiş olması oldukça tuhaftır. *beŋi*/*meŋi* ile *beñi* sözcüklerinin aynı olması zaten mümkün değildir, çünkü biri *ŋ*, öteki *ñ* ile yazılmıştır (VEWT 334). Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü’nde ise *mäŋi* madde başında ‘neşe, sevinç, sevinme, sürur, keyflenme’, 2. anlam olarak da ‘ebedi, bengü, ölmez’ anlamları verilmiştir (EUTS 87). Ancak *beŋgü*/*meŋgü* sözcüğünün anlamları neden *meŋi* ile aynı maddede ele alınmıştır, anlaşılamamıştır. Kutadgu Bilig’de *meŋi* ve *meŋilik* biçimleri bulunmaktadır (Arat 1979: 313). Mukaddimetü’l–Edeb’de geçen *meŋlü* ‘sevinçli, neşeli’ (Yüce 1993: 156) sözcüğü, *meŋilü* sözcüğünün, vurgusunu yitiren *i* sesinin düşmüş biçiminden başka bir şey olmaması gerekir.

beŋi sözcüğünün ve bundan yapıldığı anlaşılan *meŋile–* fiilinin sonraki metinlerde kullanılmaması şaşırtıcı değildir. *beŋgü* 'ebedi, sonsuz' sözcüğünün *beŋgi* biçiminde yaşamaya devam etmesi, üzerinde durduğumuz *beŋi* ile karışarak aynı sözcük sanılmış olmalıdır.

1. 2. *bulnad–* 'tutsak etmek' veya *bulna–*.

KÇ 5: *<...>sagır? çulugun? yagıt<d>okda [küli] çor [oplayu tegi]p sançıp ölürüp oglın*[2] *kisisin buln[adıp (adı?)]* <...> "<...> Sagır Çulug ile savaştığı sırada Küli Çor ileri atılarak saldırıp, mızraklayıp, öldürüp çocuklarını, karısını tutsak edip <...>"

KÇ 22: *<...> [k]arlokug sançgalı süledi süŋüşüp süsin sançdı ėlin altı oglın*[2] *kisisin bulnad[ıp (ı?)] t*[1]*g*[1] *<...> ışwara bilge küli çor* "<...> Karluk(lar)ı mızraklayarak (üzerlerine) sefer etti. Savaşıp ordusunu mızrakladı. Ülkesini aldı. Çocuklarını, karısını tutsak edip <...> Işvara Bilge Küli Çor".

Yazıtın 5. ve 22. satırlarında geçen *bulnad–* 'tutsak etmek' fiili, yazıtı yayımlayanlarca şu şekilde okunmuş ve anlamlandırılmıştır:

KÇ 5: Kotwicz–Samoyloviç *bolun* (?) *qy* (?) 'il les fit captifs (?)' (1928: 103, 105), Orkun *bolun kı...* 'esir (?) ...' (1936: 136), Malov *bolun* (?) *kı...* 'он пленил ...' (1959: 27, 28), Tekin *bulun kı[ltı?]* 'captured' (1968: 257, 293), Clauson–Tryjarski *bulna[δıp]* 'into captivity' (1971: 21, 29), Hayashi–Ōsawa *bu*/// '[captured(?)]' (1999: 151, 153), Berta ***bulnaδıp*** 'foglyul ejtette' (2004: 12, 19), Şirin User *bulun kıl[ıp...]* 'tutsak yapmak' (2009: 382, 470, 521), Ölmez *buln[adı]* 'tutsak aldı' (2012: 199, 201).

KÇ 22: Kotwicz–Samoyloviç (1928: 104), Orkun (1936: 139), Malov *bu...* (1959: 28, 29), Tekin *bu[ln]ad[ı* 'conquered' (1968: 258, 294), Clauson–Tryjarski *bulnaδtı* 'into captivity' (1971: 22, 29), Hayashi–Ōsawa *bulunad[ıp]* 'captive' (1999: 152, 153), Berta *bulnaδ**ıp*** 'foglyul ejtette' (2004: 16, 23), Şirin User *bulnad[ıp]* (2009: 471, 521), Ölmez *bulnad[ı]* 'tutsak etti' (2012: 200, 203).

Yukarıda da görüldüğü gibi yazıtın 5. satırındaki fiilin *bulun kıl–* biçiminde okunduğu görülmektedir. Ancak yazıtın 22. satırındaki *bulnad–* fiilinin geçtiği yerdeki cümle ile 5. satırındaki cümle tamamen aynı olmasına rağmen 5. satırdaki *bulnad–* fiilinin bazı yayımcılarca *bulun kılıp* okunması anlaşılamamaktadır. Clauson *bulun* 'prisoner' maddesinde *bul–* fiilinden alır ancak bu birleştirmenin semantik bakımdan oldukça sıkıntılı olduğunu belirtir. Clauson bu maddede yazıtın 5. satırındaki örneği verdiği anlaşılmaktadır (ED 343a–b). Erdal 22. satırdaki biçimi *bul(u)na–* 'to take someone as prisoner' okur ve Thomsen ve Wulff'un malzemele-

rinde de fiilin *B[1]WL[1]N[1]D[1]I* olarak teşhis edildiğini ve BT V 6, 98'de de *bulunap* biçiminde geçtiğini belirtir (OTWF 418 ve 308). *bulna–* veya *bulnad–* fiil biçiminde vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmüş olduğunu farz etmek de önemli bir şey olmasa gerekir. DTS'de *bulna–* 'брать в плен' maddesinde yalnızca Kâşgarlı'daki örnekler verilmiştir. *bulun* 'пленный, пленник' maddesinin alt başlığı olan *bulun kıl–* 'захватить в плен' maddesinde de Kâşgarlı'daki örnek verilmiştir (DTS 123).

TT I'de *bulun kıl–* birleşik fiili geçer ancak *bulna–* fiili tespit edilmemiştir (Bang–Gabain 1931: 17). Kâşgarlı'da *bulna–* 'esir etmek, tutsak etmek' fiili değişik fiil yapım ve çekim ekleriyle altı kez geçmiştir (Atalay 1991: 115). Kutadgu Bilig'de *bulna–* fiili geçmemiş ancak *bulun bol–* , *bulun kıl–* gibi birleşik fiil şekilleri tespit edilmiştir (Arat 1979: 116). Nehcü'l–Ferādis'te *bulun bol–* ve *bulun kıl–* birleşik fiilleri geçmiştir (Ata 1998: 88). Rabguzî'nin Kısasü'l–Enbiyā'sında ise *bulun kıl–* ve *bulun bol–* birleşik fiillerinin yanında *bulna–* 'esir etmek' fiilinin beş kez geçtiği tespit edilmiştir (Ata 1997: 142). Mukaddimetü'l–Edeb'de de *bulna–* fiili bir kez geçmiştir (Yüce 1993: 108).

1. 3. *yalŋus* 'yalnız, tek başına'.

KÇ 23: <...> *süke tusu bolayın[2] tėdi ülügi ança ermiş erinç yagıka yalŋus[2] oplayu tegip opulu kirip özi kısga kergek boltı* ""Orduya yararlı olayım" dedi. (Hayattaki) nasibi bu kadar imiş kuşkusuz. Düşmana yalnız atak yapıp, saldırıp ileri atılarak girince kendisi öldü."

yalŋus sözcüğü yazıtta bir kez geçmiştir. Yazıtın yayımcılarınca okunuşu ve anlamlandırılması aşağıda bulunmaktadır:

Kotwicz–Samoyloviç *yalıŋus* 'seul (?)' (1928: 104, 106), Orkun *yalıŋus* 'yalınız' (1936: 139), Malov *yalıŋus* 'один' (1959: 28, 29) Tekin *yalıŋus* 'alone, by oneself' (1968: 258, 396), Clauson–Tryjarski *yalnu:s* 'alone' (1971: 22, 29), Hayashi–Ōsawa *yalŋus* 'alone' (1999: 152, 153), Berta *yal[o]ŋus* 'egyedül' (2004: 16, 23), Şirin User *yalŋus* 'yalnız, tek başına' (2009: 247), Ölmez *yalıŋus* 'yalnız, tek başına' (2012: 200, 203, 325).

Sözcük Yenisey yazıtlarında hem *s* hem de *z* harfi ile yazılmıştır. *yalnuz* biçiminde yazılanlar kişi adı olarak kullanılmıştır: Bunlardan *yalŋus* biçiminde yazılanlar: Çaa–Höl IV (E 16), 1, El–Bajı (E 68), 17, 20, 21, Tugutüp I (E 120), *yalŋuz* biçiminde yazılanlar: El–Bajı (E 68), 7, 23. Sözcük, özellikle Moğolistan'da bulunan hacimli yazıtlarda tanıklanmamıştır.

Sözcük Irk Bitig'de bir kez geçmiştir (Tekin 2004: 63). Uygur metinlerinde de çokça tanıklanmıştır. Ş. Tekin Maytrısimit yayımında *ya-*

lıŋuz biçiminde okumuş (1976: 501), Altun Yaruk'ta hem *yalıŋuz* hem de *yalaŋuz* biçimleri kaydedilmiş olup *yalaŋuz* biçiminin daha çok örneğe sahip olduğu anlaşılmıştır (Kaya 1994: 787–788). Kâşgarlı'da 4 kez (Atalay 1991: 736), Kutadgu Bilig'de ise çok sayıda tespit edilmiştir (Arat 1979: 518). Sözcük diğer tarihî ve çağdaş Türk dillerinde kullanılmış ve kullanılmaya devam etmektedir.

Clauson *yalŋu:s* 'alone, only; solitary' maddesinde sözcük sonunun *s* veya *z* olmasının önemine değinir, tarihsel ve çağdaş Türk dillerindeki kullanımlarından örnek verir (ED 930b–931a). Räsänen *yalaŋuz* maddesinde alır özellikle bugünkü Türk dillerindeki ses değişimleri sonucundaki biçimlerini verir ve Ramstedt'in Kalmuk Sözlüğü'ndeki Tü. *yaŋ–ız* ~ Mo. *daŋ* 'nur, allein, einfach' açıklamasına değinir ancak soru işareti ile karşılar (VEWT 182).

Hamilton sözcüğü *yalıŋ/yalaŋ* 'yalın, çıplak'+isimden isim eki $-^{o}$s ya da $-^{o}$z (?) biçiminde düşünür (1998: 229). Erdal *yalıŋ* ile *us* 'intelligence' sözcüklerinin birleşimi sayar (OTWF 338). T. Tekin, Erdal'ın OTWF'sini tanıttığı yazısında Erdal'ın *yalıŋ+us* biçimindeki etimolojisine, sözcüğün Yenisey yazıtlarında son sesinin *z*'li olduğunu belirterek itiraz eder ve sözcüğün etimolojisini **yalıŋ öz* biçiminde düşünür (1994: 263).

yalŋus ve *yalŋuz* biçimlerinde yazılan sözcüğün *yalaŋ* 'yalın, çıplak' sözcüğü ile ilişkisi semantik açıdan mümkündür. Ancak sözcüğün sonundaki *s* ve *z* seslerinin Türkçe bir ek olması olasılığının yanında ilk ünlüsü yuvarlak olan bir sözcük olma olasılığı da yüksektir. Elbette *yalaŋ* sözcüğünden yapılmış olsa da son ünlünün neden yuvarlak olduğu sorgulanmalıdır. Erdal ve Tekin'in iki sözcük olarak düşünmesinde son ünlünün yuvarlak olması kaygısının yattığı öne sürülebilir.

1. 4. *ödök* 'hatırlama'.

KÇ 28: <...> *bilmez biligin biltökümün ödökümün bunça bitig bitidim* "<...> (Herkesin) bilmediği bilgiyi bildiğim için, (olayları) hatırladığım için bunca yazıtı yazdım."

Yazıtın 28. satırında geçen bu sözcük tespitlerimize göre yalnızca bu yazıtta bulunmaktadır. Sözcüğün, yazıtın yayımcılarınca okunuşu ve anlamlandırılması aşağıdadır:

Kotwicz–Samoyloviç *ödükimin* 'comme je comprenais' (1928: 104, 106) Orkun *ödükimin* 'anladığım (gibi)' (1936: 140), Malov *ödükimin* 'свои наставления' (1959: 28, 29), Clauson–Tryjarski *ödükimin* 'things I know and remember' (1971: 22, 30), Tekin *ödükümün* 'I know and remember'

(1968: 258, 295), Hayashi–Ōsawa *ödükümün* ‘I know and remember’ (1999: 152, 153), Berta *öδẅkẅmẅn* ‘emlékezésemet’ (2004: 17, 24), Şirin User *ödükümün* (2009: 471), Ölmez *ödökümün* ‘düşündüğüm kadarıyla’ (2012: 201, 203).

Şirin User sözcüğü *ö–* ‘düşünmek’ fiilinden alır (2009: 356). Erdal araç durumu eki *–n* bölümünde *biltökümün ödökümün* ‘with what I know and remember’ okur ve anlamlandırır (2004: 175), *–dOk* sıfat–fiil ekine değindiği bölümde de *biltök* ve *ödök* okuma gerekçesini sunar ancak *ödök* okuyuşu ile ilgili başka bilgi vermez (2004: 295). Räsänen’in *öd* ‘zaman’ maddesinde verdiği Macarca *idő* ‘Zeit’ sözcüğünün **öd–äg*’ten alınmış olabileceği ilginç bir öneridir (VEWT 368). *ödök* sözcüğünün *ö–* ‘düşünmek’ fiilinden değil de *öd* ‘zaman’ adından yapılmış olabileceğini düşünmek daha uygun görünmektedir. Sözcüğün **öd–ök* (~ **öd–ük*) biçiminde yapılmış olması gerekir.

SONUÇ

Bu çalışmada Moğolistan’da bulunan ve II. Türk Kağanlığı döneminden kalan Küli Çor yazıtında geçen ancak diğer yazıtlarda tanıklanmayan sözcükler üzerinde duruldu. Bu sözcüklerin özellikle gerek II. Türk Kağanlığı gerekse Uygur Kağanlığı’nın kağanlık yazıtlarında tespit edilmemesi yazıtın eski Türkçenin söz varlığına yaptığı katkı olarak değerlendirildi.

Çalışmanın giriş bölümünde de değinildiği gibi, savaşların dışında yazıt kahramanının aldığı unvanlarla ilgili bilgiler, bindiği atların türü gibi konuların ayrıntılı anlatılmış olması anlatıcının özel bilgilerle donanmış olduğuna işaret olarak değerlendirilebilir. Yazıtın 28. satırındaki <...> *bilmez biligin biltökümün ödökümün bunça bitig bitidim* “<...> (Herkesin) bilmediği bilgiyi bildiğim için, (olayları) hatırladığım için bunca yazıtı yazdım.” cümlesi yazıt yazıcısının yazıt kahramanı hakkında çok şey bildiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

ARAT, Reşid Rahmeti (1979), *Kutadgu Bilig, III İndeks*. Hzl.: Kemal Eraslan – Osman F. Sertkaya – Nuri Yüce, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., İstanbul.

ATA, Aysu (1997), *Kısasü’l–Enbiyā II Dizin*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

—— (1998), *Nehcü’l–Ferādīs III Dizin–Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

ATALAY, Besim (1991), *Divanü Lûgati't–Türk Tercümesi I–IV*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

AYDAROV, G. (1970), *Yazık pamyatnika Kuli–Çora VIII v*, Alma–Ata.

—— (1971), *Yazık Orhonskix pamyatnikov drevnetyurkskoy pis'mennosti VIII veka*, Alma–ata.

AYDIN, Erhan (2011), "Küli Çor Yazıtının 18. Satırındaki *YGR* Harfleriyle Yazılmış Sözcük Üzerine Düşünceler", *Ötüken'den İstanbul'a Türkçenin 1290. Yılı (720–2010) Sempozyumu*, Bildiriler / Papers, Yayıma Hazırlayanlar / Edited by: Mehmet Ölmez – Erhan Aydın – Peter Zieme – Mustafa S. Kaçalin, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul, s. 225–232.

—— (2012), "Küli Çor Yazıtı ve Yazıtla İlgili Sorunlar Üzerine Notlar", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları* 5, s. 251–272.

BANG, W. – A. von GABAIN (1931), *Analytischer Index zu den fünf ersten stücken der türkischen Turfan Texte*, Verlag der Akademie der Wissenschaften, Berlin.

BERTA, Árpad (2004), *Szavaimat Jól Halljátok...* A Türk és Ujgur Rovásírásos Emlékek Kritikai Kiadása, Jate, Szeged.

BOLD, Luvsandorj (1990), *BNMAU–ın nutag dah' hadnı biçees*, Ulsın Hevlelijn Gazar, Ulaanbaatar.

CLAUSON, S. Gerard – Edward TRYJARSKI (1971), "The Inscription at Ikhe–Khushotu", *Rocznik Orientalistyczny* 34/1, s. 7–33.

DOBROVITS, Mihály (2005), "K voprosu o liçnosti glavnogo geroya pamyatnika Kyuli–çoru", *Tsentral'naya Aziya ot Ahemenidov do Timuridov*, (Arheologiya, istoriya, étnologiya, kul'tura, Materialı mejdunarodnoy konferentsii, posvaşçennoy 100–letniyu so dnya rojdenia Aleksandra Markoviça Belenitskogo, Sankt–Peterburg, 2–5 noyabrya 2004 goda), St.–Petersburg, s. 86–89.

—— (2008) "(H)oplayu tägdi (On the military tactics of the Ancient Türks)", *Chronica* 7–8, (2007–2008), s. 72–76.

DTS: NADELYAYEV, V. M. – D. M. NASILOV – E. R. TENIŞEV – A. M. ŞÇERBAK (1969), *Drevnetyurkskiy Slovar'*, Akademiya Nauk SSSR, Leningrad.

ED: CLAUSON, S. Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre–Thirteenth–Century Turkish*, Oxford University, Oxford.

ERDAL, Marcel (2004), *A Grammar of Old Turkic*, Brill, Leiden, Boston:

EUTS: CAFEROĞLU, Ahmet (1993), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Enderun Yay., İstanbul.

GÖMEÇ, Saadettin (1999), "Kagan inisi İl Çor Tigin", *XII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, s. 265–270.

HAMILTON, James R. (1974), "Opla–/yopla–, uf–/yuf– et autres formes semblables en turc ancien", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 28/1, s. 111–117.

—— (1998), *İyi ve Kötü Prens Öyküsü*, Türkçeye çev.: Vedat Köken, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

HAYASHI, Toshio – Takashi ŌSAWA (1999), "Site of Ikh–Khoshoot and Küli Çor Inscription", *Provisional Report of Researches on Historical Sites and Inscriptions in Mongolia from 1996 to 1998*, Hzl.: T. Moriyasu–A. Ochir, The Society of Central Eurasian Studies, Osaka, s. 148–157.

JOLDASBEKOV, M. – K. SARTKOJAULI (2005), *Orhon Eskertkişterining Tolık Atlası*, Kültegin Yay., Astana.

KARCAVBAY, Sartkojaulı (2003), *Orhon Müraları*, Kül Tegin Yay., Astana.

KAYA, Ceval (1994), *Uygurca Altun Yaruk Giriş, Metin ve Dizin*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

KEMPF, Béla (2004), "Old–Turkic runiform inscriptions in Mongolia: An overview", *Turkic Languages* 8/1, s. 41–51.

KOTWICZ, W. – A. N. SAMOYLOVIÇ (1928), "Le monument turc d'Ikhe–Khuchotu en Mongolei Centrale", *Rocznik Orientalistyczny* 4, s. 60–107.

MALOV, S. Ye. (1959), *Pamyatniki drevnetyurkskoy pis'mennosti Mongolii i Kirgizii*, Moskova–Leningrad.

ORKUN, H. Namık (1936), *Eski Türk Yazıtları I*. Türk Dil Kurumu Yay., İstanbul.

OTWF: ERDAL, Marcel (1991), *Old Turkic word formation, A Functional Approach to the Lexicon I–II*. Harrassowitz, Wiesbaden.

ÖLMEZ, Mehmet (2012), *Orhon–Uygur Hanlığı Dönemi Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları, Metin–Çeviri–Sözlük*, BilgeSu Yay.. Ankara.

RECEBOV, E. – Y. MEMMEDOV (1993), *Orxon Yenisey Abideleri*, Yazıçı Yay., Bakı.

SERTKAYA, Osman F. (1984), "Göktürk Tarihinin Meseleleri: Köl Tigin ve Köl–İç–Çor Kitabelerinde Geçen *oplayu tegmek* Deyimi Üzerine", *Journal of Turkish Studies* 3, (Orhan Şaik Gökyay Armağanı), c. 2, s. 369–375.

ŞİRİN USER, Hatice (2009), *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlıgı Yazıtları, Söz Varlığı İncelemesi*, Kömen Yay., Konya.

TEKİN, Şinasi (1976), *Uygurca Metinler II: Maytrısimit*, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum.

TEKİN, Talât (1968), *A Grammar of Orkhon Turkic*. Indiana University, Bloomington.

—— (1994), "Notes on Old Turkic Word Formation", *Central Asiatic Journal* 38, s. 244–281.

—— (2000), *Orhon Türkçesi Grameri*, Ankara.

—— (2004), *Irk Bitig, Eski Uygurca Fal Kitabı*, Öncü Kitap, Ankara.

VEWT: RÄSÄNEN, Martti (1969), *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*. Suomalais–Ugrilainen Seura, Helsinki.

YÜCE, Nuri (1993), *Mukaddimetü'l–Edeb*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.